

**สวัสดิการสังคมเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิง
อยู่คนเดียว: ข้อค้นพบจากจังหวัดนครปฐม**
**Social Welfare for Capability of Female Elders Live Alone:
Nakornpathom Disclosed**

Received 30 July, 2022

Revised 13 September, 2022

Accepted 21 September, 2022

กมลชนก ขำสุวรรณ¹

Kamolchanok Khumsuwan²

ภูซังค์ เสนานุช¹

Puchong Senanuch²

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษากลไกการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง และแนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายในการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิง ในจังหวัดนครปฐม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้สูงอายุหญิง จำนวน 21 คน และผู้แทนเครือข่ายด้านผู้สูงอายุจำนวน 20 คนในจังหวัดนครปฐม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ระดับลึก และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลแบบแยกแยะเนื้อหา ผลการวิจัยระบุว่า กลไกการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิง มี 3 กลไก คือ 1) ผู้สูงอายุหญิงต้นแบบ เป็นแกนนำการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมที่เน้นนำขีดความสามารถมาพัฒนากลุ่มเปราะบาง 2) เครือข่ายผู้สูงอายุ ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุ มุ่งเน้นพัฒนาขีดความสามารถจากภายใน เพื่อพัฒนากระบวนการทางความคิดแบบเติบโต ชุมชนผู้สูงอายุ มีการบริหารจัดการเครือข่ายตามแนวทางเชิงระบบ ทำให้ทำงานเป็นทีม 3) เครือข่ายภาครัฐ กระจายอำนาจให้เครือข่ายในพื้นที่ร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด โดยเพิ่มตัวชี้วัดการพัฒนาขีดความสามารถ

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ ประเทศไทย

Email : Kamolchanok.khu@mahidol.ac.th

² PhD student, Faculty of Social Administration, Thammasart University, Bangkok Thailand

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ Email : p.senanuch@gmail.com

² Assistant Professor Dr., Faculty of Social Administration, Thammasart University, Bangkok Thailand

ผู้สูงอายุหญิงๆ มาใช้ประโยชน์ ผ่านการจัดทำแผนพัฒนาแต่ละระดับ ปัญหาอุปสรรค คือ มี 5 คน เข้าไม่ถึงสวัสดิการบางมิติ และมี 8 คน เป็นผู้เปราะบางหลายมิติ เนื่องจากกรอบแนวคิดของตนเอง และบริบทแวดล้อม ได้แก่ ไม่ถูกนับรวมเป็นกลุ่มเป้าหมายการพัฒนา โรงเรียนผู้สูงอายุขาดการสร้างแรงจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรมสองทักษะควบคู่กัน ชุมรมผู้สูงอายุขาดแกนนำในการบริหารจัดการ เครือข่ายให้ครบทุกอำเภอ และเครือข่ายภาครัฐขาดฐานแบบบูรณาการ เพื่อชี้สถานการณ์ของปัญหา

แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายในการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงๆ มี 4 แนวทาง ประกอบด้วย 1) ให้ผู้สูงอายุหญิงๆ ได้รับการพัฒนากกรอบแนวคิดแบบดิบโต 2) ให้โรงเรียนผู้สูงอายุ มุ่งเน้นพัฒนาขีดความสามารถจากภายใน โดยมีหลักสูตรครอบคลุมทักษะที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และทักษะจิตใจอารมณ์-สังคม ควบคู่กัน 3) ให้ชมรมผู้สูงอายุบริหารจัดการเครือข่ายตามแนวทางการจัดการเชิงระบบทุกอำเภอ 4) ให้เครือข่ายภาครัฐกระจายอำนาจให้เครือข่ายทุกภาคส่วนร่วมกันจัดสวัสดิการที่เน้นนำขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์

คำสำคัญ: สวัสดิการสังคม, การพัฒนาศักยภาพ, ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว
จังหวัดนครปฐม

Abstract

This research aims to study the mechanism of capability approach of female elders who live alone to become active aging, and the practical baseline of affiliated network partners who are responsible for this matter in Nakornpathom. The samples are 21 elders and 20 people from the elderly network. The research equipment are in-depth interviews, focus group interviews, and content analysis. The results demonstrate there are three components involving the capability approach. Firstly, role models

of the elders propel social welfare for competency building. Secondly, the elderly network, including the elderly school emphasizes the inside capability building for a growth mindset development. Moreover, the elderly club conducts systematic management among network partners contributing to teamwork. Thirdly, the governmental network decentralizes its authority to a local network to collaboratively formulate the provincial development strategy by applying the capability approach index through each level of a development plan. The following problems are found: 5 elders are inaccessible to some dimensions of the welfare; 8 elders are considered as vulnerable in several aspects due to their mindset and context. For example, they are excluded from development projects, the elderly school does not motivate the elders to participate in hard and soft skill development activities, the elderly clubs do not have leaders who manage network of all districts, and the governmental network lacks an integrated database for indicating a circumstance of the situation.

There are four guidelines for the elderly network to contribute to the capability approach. First, the elders should receive a development of a growth mindset. Second, the elderly school should emphasize the development of an inside capability approach by having a curriculum that develops hard and soft skills. Third, the elderly club of all districts should follow systematic network management. Lastly, the governmental network should decentralize its authority to all affiliated stakeholders to collaboratively formulate the female elderly-capacity oriented welfare.

Keywords: Social welfare, Capability approach, Female elders who live alone in Nakornpathom

บทนำ

จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ผสมผสานระหว่างที่อยู่อาศัย อุตสาหกรรม และเกษตรกรรม ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และ ปริมณฑล การพัฒนาจังหวัดมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของเมืองหลวง (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, ม.ป.ป., น. 143) ซึ่งให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับรายได้ของประชาชนในจังหวัดให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน มีการลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต เช่น ไฟฟ้า ประปา การคมนาคม ตลอดจนสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงความทันสมัย เช่น การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม ที่พักอาศัยและศูนย์การค้าจำนวนมาก ทำให้แต่ละพื้นที่เปลี่ยนจากสังคมชนบทสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวในชุมชนเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงบทบาททางเพศที่ส่งผลให้ผู้หญิงสามารถทำงานทางเศรษฐกิจ พึ่งพาตนเองได้ จนได้รับการยอมรับมากขึ้น ขณะที่เพศ มีความสัมพันธ์กับการเป็นหม้าย และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสูงอายุในโลกร่วมสมัย และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในโลกอนาคตอันใกล้ ซึ่งมีนัยยะว่า ในสังคมผู้สูงอายุจะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชายเสมอ (กันนิษฐา มาเห็ม และคณะ, 2563, น. 140) อย่างไรก็ตาม ผลจากการพัฒนาดังกล่าว ยังขาดการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม ทำให้ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวบางกลุ่มตกอยู่ในภาวะเปราะบาง อันเนื่องจากรอบความคิด (Mindset) และวิถีปฏิบัติ (Behavior) ของตัวผู้สูงอายุเอง รวมกับสังคมกระแสหลักยังให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ไม่เท่าเทียมกัน เกิดเป็นความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิและโอกาสในการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี จึงไม่บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเป้าหมายลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยผลการศึกษาของ Goswami and Deshmukh (2018) ค้นพบว่า ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวในชนบทภาคกลางของอินเดีย มีความเปราะบางจากการขาดครอบครัว ขาดสังคม และขาดการสนับสนุนทางการเงิน ขณะที่ไม่มีสวัสดิการสังคมรองรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้โดยเฉพาะทำให้พวกเขาต้องรับมือกับสุขภาพ ความโดดเดี่ยวจากการขาดการมีส่วนร่วมกับครอบครัว-สังคม

และภาวะขาดความมั่นคงทางการเงินเพียงลำพัง ส่งผลให้ประสบความยากจน การดูแลสุขภาพตนเองลดลง มีความเครียดเพิ่มขึ้น โดยผู้ที่สูญเสียคู่สมรสจะมี สุขภาพที่แย่ง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Adana et al. (2022, p. 1) ค้นพบว่าผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมีแนวโน้มเปราะบางต่อความยากลำบากสูงกว่าผู้สูงอายุชายอยู่คนเดียวถึง 2.7 เท่า ส่วนความยากจนมีแนวโน้มเพิ่มความเปราะบางในการอยู่คนเดียว 2.8 เท่า

ขณะที่แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม มุ่งเน้นพัฒนาสู่การเป็นเมืองอัจฉริยะทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และหลักประกันความมั่นคง เพื่อรองรับสังคมสูงวัย ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มุ่งเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุควบคู่กัน โดยบรรจุยุทธศาสตร์การสร้างความสะดวกและความเท่าเทียมเป็นเป้าหมายตัวชี้วัดในยุทธศาสตร์จังหวัด เพื่อเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเป้าหมายการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อเน้นย้ำว่าความเหลื่อมล้ำเป็นวาระสำคัญของประชาคมโลกและของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564, น. 9) เนื่องจากเมื่อเกิดความเหลื่อมล้ำขึ้น ย่อมทำให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวไม่มีโอกาสได้แสดงศักยภาพ/พลังที่มีออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ จึงเป็นอุปสรรคต่อการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing)

ส่วนสถานการณ์ผู้สูงอายุจังหวัดนครปฐม รายงานว่า มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 891,071 คน ในปี พ.ศ. 2557 เพิ่มขึ้นเป็น 911,492 คน ในปี พ.ศ. 2560 (สำนักงานสถิติจังหวัดนครปฐม, 2565) ในจำนวนนี้มากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 57.7) เป็นผู้สูงอายุหญิง (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม, 2565) สอดคล้องกับสัดส่วนผู้สูงอายุอยู่คนเดียว ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาเดียวกัน โดยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.5 ในปี พ.ศ. 2557 เป็นร้อยละ 5.5 ในปี พ.ศ. 2561 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) อย่างไรก็ตามการพัฒนาในยุทธศาสตร์นี้ มุ่งเน้นการนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติ ควบคู่กับการส่งเสริมระบบสวัสดิการแบบเท่าเทียมทั่วถึงและเสมอภาคที่เป็นการพัฒนาจากภายนอก ขาดการพัฒนาจากภายใน

เพื่อให้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทางความคิด ความเชื่อที่มีผลต่อพฤติกรรม การกระทำในการพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงสิทธิ โอกาส และทางเลือกในการกำหนดชีวิตตนเอง อันสะท้อนให้เห็นถึงความมีตัวตนในฐานะผู้กระทำการที่ลื่นไหลไปตามช่วงระยะเวลา ยุคสมัย และประสบการณ์ในชีวิต ทำให้การพัฒนาไม่เป็นระบบและมีลักษณะแยกส่วนกัน ส่งผลให้ภาพรวมปัญหาผู้สูงอายุที่พบ คือการใช้คุณค่าและประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ในการดูแลสุขภาพตนเอง ขาดความรู้และทักษะใหม่ๆ ในการรับมือกับปัญหาสุขภาพ ทำให้สูญเสียค่ารักษายาบาลและค่าเดินทางจำนวนมาก สอดคล้องกับข้อมูลจากแผนพัฒนาจังหวัด ที่รายงานว่า การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุทำให้เสียค่าใช้จ่าย และสวัสดิการต่างๆ เพิ่มมากขึ้น (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, ม.ป.ป., น. 88) ขณะที่ผลการศึกษาของ กันนิษฐา มาเต็ม และคณะ (2563, น. 140-141) ค้นพบว่าผู้สูงอายุอยู่คนเดียว มักประสบปัญหาทับซ้อนกันหลายมิติ ได้แก่ เป็นผู้มีโรคเรื้อรังและปัญหาการเคลื่อนไหว ขาดความรู้ในการป้องกันภาวะแทรกซ้อน รู้สึกหมดหวังหมดกำลังใจในการดูแลตนเอง เป็นผู้ทำงานที่มีรายได้ต่ำกว่าวัยหนุ่มสาว และเผชิญปัญหาค่าใช้จ่ายเพียงคนเดียว ส่งผลให้ขาดหลักประกันในชีวิต เป็นผู้ที่ไม่เข้าถึงสิทธิประโยชน์ เนื่องจากความรู้สึกลดคุณค่าในตัวเองลดลง นำไปสู่ข้อจำกัดในการดำรงชีวิตประจำวัน ที่เป็นสาเหตุของการถูกกีดกันสิทธิ โอกาส เสรีภาพ รวมทั้งความสามารถในการเป็นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น สะท้อนถึงการแก้ปัญหาเชิงระบบและความจำเป็นในการเพิ่มขีดความสามารถให้ใช้วิธีคิดหลายแบบในเวลาเดียวกัน โดยใช้ข้อมูลที่หลากหลาย ไม่ยึดติดกับกรอบความคิดใดความคิดหนึ่ง เพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนที่ประสบอยู่ได้

โดยสภาพปัญหาดังกล่าว บางอย่างสามารถป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวผู้สูงอายุเอง ขณะเดียวกันผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวทุกคนล้วนมีพื้นฐานแตกต่างกัน จึงมีขีดความสามารถในการกระทำใดๆ แตกต่างกันไป จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาขีดความสามารถ เพื่อให้บรรลุคุณค่าในการดำรงชีวิตของตนเอง และสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ที่กำหนดวิสัยทัศน์ว่า ผู้สูงอายุ คือ หลักชัยของสังคม

ส่งผลให้แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐมมีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่เป็นการพัฒนากระแสหลัก และการมุ่งเน้นนำขีดความสามารถของผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมที่เป็นการพัฒนากระแสทางเลือกควบคู่กัน ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาหลักการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวในจังหวัดนครปฐม เนื่องจากเครือข่ายที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ สามารถนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนปฏิบัติการที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการ รวมทั้งลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีเทียบเท่าประชากรวัยอื่น ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความแข็งแกร่ง สามารถรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กับผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมีคุณภาพชีวิตที่ดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย ในการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลังในจังหวัดนครปฐม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่ประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Theory) แนวคิดการพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์ (Human Capability Approach) แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคม และแนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ซึ่งทุกทฤษฎีมีจุดร่วมที่เหมือนกันคือ การให้คุณค่าผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวในฐานะผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองให้มีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยขออธิบายดังนี้

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Theory)

นำมาใช้ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ระหว่างผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวและสังคม เนื่องจากมนุษย์ ไม่สามารถแยกออกมาอยู่คนเดียวอย่างโดดๆ ได้ จึงต้องมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคม เพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (พงษ์เทพ สันติกุล, 2564, น. 197-199) โดยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวและสังคมในมุมมองนี้ มีลักษณะเป็นโครงสร้างเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน (Duality of structure) จึงมีบทบาทร่วมกันในการกำหนดการกระทำต่อกันทางสังคม (Giddens, 1984, pp. 25-27) แม้ว่าจะได้รับผลกระทบที่เป็นอุปสรรคจากโครงสร้าง แต่โครงสร้างก็มีลักษณะยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้ ส่งผลให้มองเห็นศักยภาพของผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวในการเผชิญกับแรงกดดันจากโครงสร้างสังคมกระแสหลักที่ช่วยยืนยันคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมประชากรกลุ่มอื่น แนวคิดนี้ถกเถียงวิธีคิดในยุคก่อนที่ให้ความสำคัญกับระบบโครงสร้างต่างๆ ทางสังคมมากกว่าศักยภาพความเป็นมนุษย์ในลักษณะแยกส่วนกันแบบคู่ตรงข้าม (ณัฐจรี สุวรรณภักดิ์, 2558, น. 73-74) จึงมีมุมมองว่าโครงสร้างหรือค่านิยมที่รับรู้ร่วมกันของสังคมเป็นตัวกำหนดแบบแผนการกระทำของผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขเชิงสถานการณ์ได้ ส่งผลให้ได้รับผลกระทบอย่างมากมายมหาศาล จนไม่เหลือแม้แต่คุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

แนวคิดการพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์

(Human Capability approach)

นำมาใช้ในการทำความเข้าใจการพัฒนาในความหมายที่ทวนกระแส คือการให้ความสำคัญกับการพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์ โดยมีมุมมองว่าผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวเป็นผู้มีขีดความสามารถหรือเสรีภาพ ในการเลือกหรือดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ที่เห็นว่ามีคุณค่า จึงเป็นผู้ที่สามารถเลือกได้ว่าสิ่งไหนที่ต้องการหรือไม่ต้องการ และต้องไม่เป็นผู้ถูกบังคับให้เลือกในสิ่งที่ผู้อื่นเลือกมาให้ (Sen, 2003) โดยขีดความสามารถของมนุษย์ แบ่งออกเป็น ขีดความสามารถ

ขั้นพื้นฐานที่บุคคลมีตั้งแต่กำเนิด โดยอาจแสดงออกมาชัดเจนหรือซ่อนอยู่ภายในตัวบุคคลก็ได้ และขีดความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล ได้แก่ สติปัญญา ความเชื่อ ทักษะคติ/กรอบความคิดทั้งต่อตนเองและบริบทรอบข้าง ซึ่ง อมาตยา เชน อธิบายว่า ขีดความสามารถเป็นสิ่งที่พัฒนาได้จากประสบการณ์ การศึกษา เรียนรู้ และการลงมือปฏิบัติบ่อยๆ จนเกิดเป็นทักษะความชำนาญ และซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน กรอบคลุมการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ (Sen, 2000, pp. 17-23)

แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคม

นำมาใช้เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจการจัดสวัสดิการสังคมที่เน้นขีดความสามารถของมนุษย์มากกว่าการสงเคราะห์ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีทั้งคุณค่าและศักดิ์ศรี ตามมาตรา 11 ของพรบ.ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2543) ระบุว่า ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถ เพื่อเรียนรู้ที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น ในการปรับตัวอยู่รอด (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553, น. 7) ส่วนแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุอย่างคุณภาพ มาตราที่ 2 กำหนดให้มีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต ที่วางอยู่บนหลักความเสมอภาคหรือทุกคนควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยปราศจากข้อจำกัด ด้านอายุ เพศ ร่างกาย สติปัญญา และฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมฯ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, น. 31-32) มุ่งเน้นการพัฒนาคนคุณภาพในทุกช่วงวัยโดยการพัฒนาคนทุกกลุ่มวัยให้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต ในส่วนของวัยสูงอายุมุ่งเน้นการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง

ส่วนการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบหนึ่งของสวัสดิการสังคม ด้านการศึกษาเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาขีดความสามารถ ผู้สูงอายุทั้งด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถ และด้านคุณธรรมควบคู่กัน ภายใต้ แนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญ และพลังของผู้สูงอายุ ในการพัฒนา สังคม (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559, น. 4-8) การศึกษาเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการศึกษา ในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เชื่อมโยงจากประสบการณ์ ผู้สูงอายุ ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้จะต้องเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงใน ชีวิตประจำวัน ประกอบไปด้วย 4 กลุ่มวิชา ได้แก่ สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559, น. 20) ซึ่งครอบคลุมทักษะที่ใช้ในการดำรงชีวิต (Hard skills) เป็นหลัก ขณะทำงาน ศึกษาของ ภัทรพร ธนาคุณ และ บัณฑิต ทองสว่างโสภากุล, 2564, น. 71-79) ระบุว่า การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุอย่างมากใน ปัจจุบันที่ครอบครัวแยกกันอยู่มากขึ้น ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องมีทักษะสังคมควบคู่ กัน เนื่องจากพบว่าผู้สูงอายุที่มีทักษะสังคม สามารถสื่อสารกับคนอื่นได้ชัดเจน มีการแสดงออกอย่างเหมาะสม รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้มีเครือข่ายที่คอยช่วยเหลือ ซึ่งและกันเพื่อลดข้อจำกัดในการดำรงชีวิต จึงมีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้สูงอายุ ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่น สัมผัส อารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ ทักษะทางด้านอารมณ์-สังคม (Soft skills) ดังนั้นผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว จึงควรได้รับการพัฒนาทั้งทักษะที่ใช้ในการดำรงชีวิต (Hard skills) และทักษะ ทางด้านอารมณ์-สังคม (Soft skills) ควบคู่กัน เพื่อการปรับตัวให้เท่าทันต่อ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การพัฒนากรอบความคิด เป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาขีด ความสามารถมนุษย์ให้สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสิ่ง ที่สังคมคาดหวัง โดยกรอบความคิดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ กรอบ ความคิดแบบเติบโตและกรอบความคิดแบบจำกัด (Fix mindset) ผู้ที่มีกรอบ

ความคิดแบบเติบโต จะมีความเชื่อว่าต่อตนเองว่าตนเองสามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และบุคลิกภาพ โดยอาศัยความพยายาม การเรียนรู้ การฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตนเองประสบความสำเร็จ ส่วนผู้ที่มีกรอบความคิดแบบจำกัด จะมีความเชื่อต่อตนเองว่าตนเองไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาได้ จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยความพยายามในการจัดการหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นผู้มีความวิตกกังวลกับการพิสูจน์ว่าตนเองมีความสามารถเพียงพอหรือไม่ สะท้อนได้ว่าบุคคลที่มีกรอบความคิดแตกต่างกันจะมีมุมมองต่อตนเองทั้งด้านความพยายาม การเรียนรู้ และการปรับตัวแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของ ภัทรพร ธนาคุณ และบัวทอง สว่างโสภากุล (2564, น. 76) ช่วยยืนยันว่า ผู้สูงอายุมีความเสื่อมถอยด้านสติปัญญาตามอายุที่เพิ่มขึ้น โดยจะมีความสามารถในการจดจำสิ่งต่างๆ ในปัจจุบันลดลง ขณะที่สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่า ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ผู้สูงอายุเกิดการยึดติดกับความคิดเดิมของตนเอง (Fix mindset) ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ช้า กลัวการเปลี่ยนแปลง ขณะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงและเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 21 เต็มไปด้วยความท้าทายและโอกาส ทำให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวต้องปรับตัวทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สะท้อนความจำเป็นในการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโต (Growth mindset) ซึ่งเป็นขีดความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งทฤษฎีแห่งตน (Self-Theory) เชื่อว่าสติปัญญาเป็นสิ่งที่พัฒนาและปรับเปลี่ยนได้ตลอดช่วงชีวิต (สุพิน ใจแก้ว, 2563, น. 349) จึงเชื่อว่าผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว สามารถพัฒนากรอบแนวคิดแบบเติบโตได้

แนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active Ageing)

นำมาใช้ในการแก้ไขทัศนคติเชิงลบในด้านสุขภาพร่างกาย ที่คนในสังคมสมัยใหม่มีต่อผู้สูงอายุ (WHO, 2002, pp. 46-53) เป็นแนวคิดเชิงบวกที่พัฒนาขึ้นโดยองค์การอนามัยโลก โดยต้องการสื่อความหมายให้กว้างกว่าการมีสุขภาพดีเพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้เป็นกระบวนการสร้างโอกาสที่เหมาะสมสำหรับการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้เท่าเทียมกับประชากรวัยอื่น เนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนมุมมองผู้สูงอายุใหม่ จากเดิมที่เคยมองผู้สูงอายุ

เป็นภาระของครอบครัวและสังคม มาเป็นมองผู้สูงอายุอย่างมีคุณค่า และมีศักดิ์ศรี โดยงานศึกษาของ ภัทรพรรณ ทาดี (2560, น. 112-115) ระบุว่าเงื่อนไขที่ทำให้ผู้สูงอายุถูกตีความใหม่และได้รับการปฏิบัติจากสังคมในรูปแบบใหม่ ได้แก่ การเป็นผู้กระทำการที่ไตร่ตรอง สะท้อนคิด ประเมิน ตรวจสอบ และให้เหตุผลการกระทำของตัวเองเพื่อตอบสนองต่อปรากฏการณ์รอบตัวได้ถึงแม้ว่าจะมีอายุเพิ่มมากขึ้นตามวัย และต้องใช้ชีวิตร่วมกับความเจ็บป่วยบ้างก็ตาม จึงเป็นทั้งผู้ปฏิบัติตามกฎระเบียบและผู้สร้างระเบียบในเวลาเดียวกัน ซึ่งการเพิ่มมิติผู้กระทำการช่วยทวงคืนความมีคุณค่ากลับคืนมา โดยแนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลังมีพลัง มีองค์ประกอบ 3 มิติ ได้แก่ มิติสุขภาพ (กาย-ใจ-จิตวิญญาณ) มิติการมีส่วนร่วม (เศรษฐกิจ-สังคม-การศึกษาเรียนรู้) และมิติหลักประกันความมั่นคง (ได้แก่ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย รายได้ และผู้ดูแล) ซึ่งตัวชี้วัดในแต่ละมิติมีทั้งคุณลักษณะภายในตัวผู้สูงอายุแต่ละบุคคลที่สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาได้ และมีทั้งการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากกระบวนการสูงวัย เป็นคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล หากพัฒนาตนเองให้สามารถดูแลสุขภาพได้อย่างเหมาะสมและปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ก็จะสามารถชะลอความเสื่อมถอยของร่างกายได้เช่นเดียวกัน ซึ่งตัวชี้วัดดังกล่าวบางอย่างสามารถป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวผู้สูงอายุเอง บางปัญหาต้องได้รับความร่วมมือจากสังคมในการแก้ไขปัญหา สะท้อนให้เห็นว่าการสูงวัยอย่างมีพลังมีความสัมพันธ์กับกรอบความคิด โดยบุคคลที่มีกรอบความคิดแตกต่างกัน จะมีมุมมองต่อการพัฒนาขีดความสามารถตนเองในการเป็นผู้สูงวัยอย่างมีพลังแตกต่างกัน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเปิดโอกาสให้เข้าถึงแง่มุมประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม 2563 การเก็บรวบรวมข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่

1.1 ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว จำนวนทั้งสิ้น 21 คน โดยวิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ด้วยการใช้เกณฑ์ มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่ยังจำ

เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี เป็นผู้ที่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง และมีประสบการณ์อยู่คนเดียวตลอด 24 ชั่วโมง เป็นเวลา 2 ปีขึ้นไป กระจายอยู่ใน 7 อำเภอๆ ละ 3 คน รวมทั้งเต็มใจเข้าร่วมโครงการ กรณีผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มเปราะบาง จะได้รับการคุ้มครองสิทธิจาก อสม. ในพื้นที่ในการให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นในการประสานการช่วยเหลือต่อไป

1.2 กลุ่มเป้าหมายเครือข่าย จำนวนทั้งสิ้น 20 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยใช้เกณฑ์เป็นผู้บริหาร 7 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ 14 คน มีประสบการณ์การทำงาน 2 ปีขึ้นไป กระจายอยู่ในเครือข่ายทุกภาคส่วน ทั้งระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลและพื้นที่ มีผลงานด้านผู้สูงอายุที่โดดเด่นเป็นที่รู้จัก และเต็มใจเข้าร่วมโครงการ ดังนี้

2.1 เครือข่ายระดับจังหวัด จำนวน 9 คน ได้แก่ ผู้แทนจากสถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมราชกุมารี (หลวงพ่อบึงอู่ปลั้ม) จำนวน 2 คน และผู้แทนจากสถานสงเคราะห์คนชราบ้านนครปฐม จำนวน 2 คน ผู้แทนจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด จำนวน 2 คน ผู้แทนจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด จำนวน 1 คน และผู้แทนจากสมาคมสภาฯ ผู้สูงอายุจังหวัด จำนวน 2 คน

2.2 เครือข่ายระดับพื้นที่ จำนวน 11 คน คน ได้แก่ ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสนามจันทร์ เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อมในฐานะผู้แทนจากโรงเรียนผู้สูงอายุวัดไผ่ล้อมและผู้แทนจากวัดไผ่ล้อม เครือข่ายผู้สูงอายุอำเภอบางเลน จำนวน 3 คน ผู้แทนจากเทศบาลเมืองกระทุ่มล้ม ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกระทุ่มล้ม ผู้แทนจากศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพตำบลกระทุ่มล้ม ผู้แทนชมรมผู้สูงอายุตำบลกระทุ่มล้ม ผู้แทนจากอสม. ตำบลกระทุ่มล้ม และผู้แทนชมรมผู้สูงอายุตำบลคลองโยง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประกอบด้วย แนวคำถามที่มีประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ สามารถยืดหยุ่นได้ตามบริบทและสถานการณ์สำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลุ่มลึก

โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว และการสนทนากลุ่ม (Focus group interview) กลุ่มเป้าหมายเครือข่าย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขั้นตอนที่ 1 การสัมภาษณ์ระดับลึกผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว โดยเก็บข้อมูลประสบการณ์ชีวิตการอยู่คนเดียว และการเข้าถึงสวัสดิการสังคมเพื่อรับมือการอยู่คนเดียวในมิติต่าง ได้แก่ สุขภาพ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ-ครอบครัว-สังคม หลักประกันความมั่นคง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการสังคม แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ แบ่งกลุ่มการอธิบาย เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นการพัฒนาขีดความสามารถตนเองสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง ผ่านกลไกอะไรบ้าง ที่ช่วยให้เข้าถึงสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ ข้างต้น

3.2 ขั้นตอนที่ 2 การสนทนากลุ่มเครือข่ายระดับพื้นที่และระดับจังหวัด โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับจังหวัด สำหรับรองรับสังคมสูงวัย แนวทางการบูรณาการความร่วมมือจากเครือข่ายต่างๆ ในการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับจังหวัดเพื่อนำนโยบายมาปฏิบัติในชุมชน ปัจจัยความสำเร็จ-ปัญหาอุปสรรค แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ แบ่งกลุ่มการอธิบาย โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 เพื่อนำมาเป็นแนวทางการนำกลไกต่างๆ มาพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing)

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์แบบแยกแยะเนื้อหา และมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า แล้วนำเสนอในลักษณะเชิงพรรณนาความ

5. การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยนี้ได้ปฏิบัติตามที่รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคนจากคณะอนุกรรมการการวิจัยในคนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชุดที่ 2 ตามรหัส

โครงการ 028/2563 เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2563-วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2564

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งตามวัตถุประสงค์ออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) กลไกการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ในจังหวัดนครปฐม 2) แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายในการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ในจังหวัดนครปฐม ซึ่งขออธิบายดังนี้

กลไกการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ในจังหวัดนครปฐม มี 3 กลไกเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. กลไกผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว

1.1 ข้อมูลทั่วไป

ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมากกว่าครึ่ง เป็นผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) รองลงมาเป็นผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) และผู้สูงอายุวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) มีจำนวนน้อยที่สุด มากกว่าครึ่งเป็นหม้าย ขณะที่คนที่เป็ นโสดและแยกทาง มีสัดส่วนเท่ากัน คือ ร้อยละ 23.8 คน ส่วนใหญ่จบการศึกษา ชั้น ป. 4 และไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 61.9 ยังคงทำงาน โดยส่วนใหญ่ทำงาน นอกภาคเกษตร ร้อยละ 81.1 มีโรคประจำตัว สาเหตุหลักของการอยู่คนเดียว คือ การเป็นหม้ายโดยไม่มีบุตร มีสัดส่วนสูงสุด รองลงมาคือ เป็นโสด ดูตารางที่ 1

ตารางที่ 1

ลักษณะทางประชากรของผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
กลุ่มอายุ		
ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี)	7	33.3
ผู้สูงวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี)	11	52.4
ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)	3	14.3
สถานภาพสมรส		
โสด	5	23.8
หม้าย	11	52.4
แยกทาง	5	23.8
การศึกษา		
ไม่ได้เรียน	3	14.2
ป. 2	1	4.8
ป. 3	1	4.8
ป. 4	16	76.2
การทำงานในปัจจุบัน		
ทำงาน	13	61.9
ในภาคเกษตร	5	38.5
นอกภาคเกษตร	8	61.5
ไม่ทำงาน	8	38.1
โรคประจำตัว		
ไม่มี	4	19.0
มี	17	81.0

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
สาเหตุของการอยู่คนเดียว		
โสด	5	23.8
แยกทาง โดยไม่มีบุตร	2	9.5
แยกทางโดยมีบุตร	3	14.3
หม้าย โดยไม่มีบุตร	3	14.3
หม้าย โดยมีบุตร	8	38.1
รวม	21	100.0

1.2 การจำแนกระดับการสูงวัยอย่างมีพลัง

ประยุกต์ใช้ตามกรอบแนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) เพื่อจำแนกผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวออกเป็นกลุ่มๆ ตามขีดความสามารถในการจัดการตนเองที่แตกต่างกัน โดยใช้ตัวชี้วัดการสูงวัยอย่างมีพลัง 9 ตัวชี้วัด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม 3 ตัวชี้วัด ด้านสุขภาพ 2 ตัวชี้วัด และด้านความมั่นคง 3 ตัวชี้วัด และสภาพที่เอื้อต่อการสูงวัยอย่างมีพลัง ได้แก่ การใช้มือถือ อินเทอร์เน็ต 1 ตัวชี้วัด ส่วนเกณฑ์ในการแบ่งระดับการสูงวัยอย่างมีพลัง ใช้หลักการกระจายแบบ เท่ากันหมด ได้แก่ กลุ่มที่สูงวัยอย่างมีพลังระดับมาก มีคะแนนระหว่าง 7-9 คะแนน ระดับปานกลาง มีคะแนนระหว่าง 4-6 และระดับน้อย หรือกลุ่มเปราะบาง มีค่าคะแนนระหว่าง 1-3 คะแนน

ข้อมูลในตารางที่ 2 อธิบายได้ว่า ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวจำนวน 8 คน เป็นผู้สามารถพัฒนาตนเองสู่การสูงวัยอย่างมีพลังระดับมาก ขณะที่จำนวน 5 คน เป็นผู้สูงวัยอย่างมีพลังระดับปานกลางหรือเปราะบางมิติใดมิติหนึ่ง ส่วนอีก 8 คน เป็นกลุ่มเปราะบางหลายมิติทับซ้อนกัน

ตารางที่ 2

สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในมิติต่างๆ ของผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว จำแนกตาม
กลุ่มอายุ

การสูงวัยอย่างมีพลัง	สุขภาพ				การมีส่วนร่วม						หลักประกันความมั่นคง						การใช้มือถือ	
	โรคประจำตัว		เหงา/ซึมเศร้า		เศรษฐกิจ		สังคม		การศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต		รายได้		ที่อยู่		ผู้ดูแล			
	มี (คน)	ไม่มี (คน)	มี (คน)	ไม่มี (คน)	รวม (คน)	ไม่รวม (คน)	รวม (คน)	ไม่รวม (คน)	รวม (คน)	ไม่รวม (คน)	พอ (คน)	ไม่พอ (คน)	มี (คน)	เช่า (คน)	มี (คน)	ไม่มี (คน)	ใช้ (คน)	ไม่ใช้ (คน)
วัยต้น (อายุ 60-69 ปี) 7 คน																		
มาก	2	2	0	4	4	0	4	0	3	1	2	2	4	0	4	0	4	0
ปานกลาง	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0
น้อย	2	0	2	0	1	1	0	2	0	2	0	2	1	1	0	2	2	0
วัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) 11 คน																		
มาก	1	1	0	2	2	0	1	0	1	1	2	0	1	0	2	0	2	0
ปานกลาง	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	4	0	3	1	2	2	1	3
น้อย	5	0	5	0	1	4	1	4	0	5	2	3	3	2	3	2	1	4
วัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) 3 คน																		
มาก	2	0	0	2	2	0	2	0	2	0	2	0	2	0	2	0	1	1
น้อย	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1

ผู้สูงวัยอย่างมีพลังระดับมาก จำนวน 8 คน สามารถพัฒนาขีดความสามารถให้มียุทธศาสตร์แบบเติบโต มีคุณลักษณะดังนี้

1) เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุในระดับตำบลอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง โดยเน้นการสร้างคุณค่าจากภายในเพื่อพัฒนากระบวนการทางความคิดแบบเติบโต ทำให้ได้รับการพัฒนาด้านความรู้และทักษะที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเพิ่มศักยภาพด้านร่างกาย การบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย เศรษฐกิจพอเพียง การดำรงชีวิตในสถานการณ์ปัจจุบัน การเรียนรู้ให้เท่าทันเทคโนโลยีฯ และได้รับการพัฒนาทักษะทางด้านจิตใจควบคู่กัน โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ส่งผลให้ได้รับการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น นำไปสู่การสร้างคุณลักษณะที่ดี มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เข้าใจและเห็นใจผู้ตกทุกข์ได้ยาก มีความรัก ความเมตตา เสียสละ ที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทักษะด้านอารมณ์-สังคม ทำให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในกลุ่ม

2) เป็นผู้สนใจใฝ่เรียนรู้เพื่อพัฒนาขีดความสามารถตนเองตลอดช่วงชีวิต และนำความรู้ที่ได้รับมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิต โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเสมอ

3) เป็นผู้ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค โดยเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่าตนเองจะก้าวผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ โดยมีเป้าหมายให้คนในสังคมมองเห็นความมีคุณค่าในการกระทำของตนเอง ไม่สร้างภาระให้ผู้อื่น มองเห็นคุณค่าตนเอง

4) เป็นผู้มีความหวัง มีกำลังใจ ซึ่งเป็นทัศนคติเชิงบวก เป็นแรงจูงใจที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและการกระทำ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ จึงดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย

การพัฒนาขีดความสามารถในมิติต่างๆ อธิบายได้ดังนี้

มิติสุขภาพ จำนวน 6 คน เป็นผู้ที่นำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้มีสุขภาพดี ทั้งด้านการบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การตรวจสุขภาพประจำปี การเข้าร่วมกิจกรรมสังคม จนกลายเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ที่นำมาสู่การปรับรอบความคิดแบบ

เติบโต (Growth mindset) ที่ไม่ยึดติดกับความเชื่อที่ว่าผู้สูงอายุ คือ ผู้อ่อนแอ มีโรคประจำตัว อยู่ในสภาวะพึ่งพาผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยรับรู้มาแล้วด้วยมุมมองใหม่ โดยเชื่อว่าการมีโรคประจำตัวไม่ได้ลดทอนความสามารถในการทำงานและการทำกิจกรรมต่างๆ ให้น้อยลง ซึ่งเป็นการปรับกรอบความคิดใหม่ ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับโรคได้โดยไม่บั่นทอนจิตใจ จึงเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดี อีก 2 คนไม่มีโรคประจำตัว

มิติการมีส่วนร่วม ทั้ง 8 คน เป็นผู้ที่จับกลุ่มอาชีพ โดยเป็นการเรียนรู้ทักษะการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ ร่วมกับครอบครัว/เครือญาติ/เพื่อนบ้าน ใกล้ๆ กัน ในบริเวณที่พักอาศัย เพื่อพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แบบกลุ่มย่อยๆ กลมกลืนกับวิถีท้องถิ่น เช่น กลุ่มเต้าหู้ฝัก กลุ่มเลี้ยงปลานิล กลุ่มปลูกตระไคร้ กลุ่มร้อยเต้าหู้ กลุ่มเย็บกระเป๋าด้วยผักตบชวา โดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ นอกจากนี้ยังเข้าร่วมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างแตกต่างกันในแต่ละบุคคลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีการปฏิสัมพันธ์ มีการสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยน และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้มีความรู้สึกว่าจะไม่ได้อยู่คนเดียวอย่างแท้จริง (อยู่คนเดียวเทียม) ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดแบบเติบโตในการมองการอยู่คนเดียวเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้พึ่งพาตนเองได้ตามศักยภาพ นำมาสู่การรับรู้คุณค่าตัวเองมากขึ้น ซึ่งสะท้อนการเป็นผู้กระทำการที่เรียนรู้ข้อจำกัดของตนเองควบคู่กับการปรับตัวเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว

มิติความมั่นคง ทั้ง 8 คน เป็นผู้ที่ยังคงทำงานที่เหมาะสมกับศักยภาพ มีรายได้ มีที่อยู่อาศัย มีผู้ดูแล ซึ่งสอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต จึงต้องการอาศัยในที่อยู่เดิมและในชุมชนเดิมใกล้ๆ กับครอบครัวและเครือญาติ เนื่องจากวาระสุดท้ายของชีวิตต้องการตายท่ามกลางลูกหลาน/เครือญาติอย่างสงบ และมีศักดิ์ศรีมากกว่าตายอย่างโดดเดี่ยวคนเดียว ซึ่งสะท้อนการเป็นผู้กระทำการที่สามารถกำหนดชีวิตตนเองให้เท่าเทียมกับผู้สูงอายุกลุ่มอื่นในสังคม

ข้อค้นพบสำคัญ ชี้ชัดว่า ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว จำนวน 8 คน (ดูตารางที่ 2) เข้าถึงสิทธิและเสรีภาพในการพัฒนาขีดความสามารถตนเอง ให้เป็นผู้มีกรอบแนวคิดแบบเติบโตควบคู่กับการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เนื่องจากเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการสังคม โดยไม่ยึดติดกับมุมมองที่คนในแต่ละยุคสมัยกำหนดสร้างขึ้น เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถเป็นผู้สูงอายุต้นแบบทั้งด้านผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวที่มีพลัง และด้านแกนนำชมรมผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ รวมทั้งด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ที่มีความพร้อมดำเนินการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน สามารถนำไปขยายผลได้ ส่วนอีก 5 คน (ดูตารางที่ 2) เข้าถึงสวัสดิการสังคมในรูปแบบการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันจากครอบครัวและคนในชุมชนมากกว่า เครือข่ายผู้สูงอายุในพื้นที่ จึงไม่รู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับการเข้าร่วมกิจกรรม เครือข่ายผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยเฉพาะการพัฒนาขีดความสามารถเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสิทธิและโอกาสในการเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อันสะท้อนความมีคุณค่าของตนเอง ซึ่งเครือข่ายผู้สูงอายุในพื้นที่จำเป็นต้องรณรงค์ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น

ปัญหาอุปสรรค คือ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมีความแตกต่างกันตามกรอบความคิดความเชื่อที่ฝังอยู่ในประสบการณ์ชีวิต การได้รับอบรมสั่งสอนจากครอบครัว และบริบทสังคม-วัฒนธรรมที่ผ่านมา ส่งผลให้มี 8 คน (ดูตารางที่ 2) เป็นกลุ่มเปราะบาง ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมที่เท่าเทียม เพื่อพัฒนาขีดความสามารถตนเองสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง เนื่องจากมีกรอบความคิดที่ยึดติดกับการมีประสบการณ์ไม่ดีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องทับซ้อนกัน จมอยู่กับความคิดแบบเดิม เพราะคิดว่าไม่มีทางเลือก เช่น การสูญเสียคู่สมรส/บุตร การมีโรคประจำตัวและปัญหาการเคลื่อนไหว การประสบความยากจน ขาดคนดูแล ขาดการรวมกลุ่ม หลากหลายประสบการณ์ทับซ้อนกัน จึงคิดว่าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้ ส่งผลต่อการไม่กล้าลงมือกระทำ ไม่

เปิดโอกาสให้แก่ตัวเอง เพราะคิดว่าตนเองไร้พลังอำนาจในการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเอง ทำให้ต้องแยกตัวออกจากกลุ่มโดยไม่มีทางเลือก (อยู่คนเดียวแท้) ขาดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน จึงเป็นผู้ประสบความเหงา ซึมเศร้า และวิตกกังวลสูง นำมาสู่ปัญหาสุขภาพจิต ยากจน ขาดหลักประกันความมั่นคง กลายเป็นคนกลุ่มน้อยที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังโดยไม่มีใครเหลียวแล และถูกมองว่าเป็นปัญหาสังคม ซึ่งสะท้อนการแก้ไขปัญหาในเชิงระบบ จึงมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาขีดความสามารถทั้งการสร้างเสริมพลังอำนาจที่เป็นการพัฒนาจากภายใน เพื่อการปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดแบบเดิมนั้น และทักษะในการดำรงชีวิตประจำวันในแต่ละมิติที่เป็นการพัฒนาจากภายนอกอย่างเป็นระบบ โดยให้บริการเป็นรายครัวเรือน

2. กลไกเครือข่ายผู้สูงอายุ

2.1 ชมรมผู้สูงอายุ

มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบงานผู้สูงอายุในชุมชน โดยดำเนินกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ มีผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารชมรม โดยคัดเลือกมาจากหมู่บ้านต่างๆ ในแต่ละตำบล มีประธานชมรมผู้สูงอายุระดับอำเภอ เป็นแกนนำในการบริหารจัดการเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้านและตำบล มีสมาชิกชมรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความร่วมมือในกิจกรรมของชมรม โดยผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุแกนนำ มีภาวะผู้นำ เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการบริหารจัดการเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุในอำเภอที่รับผิดชอบให้เป็นระบบและมีทิศทางเดียวกัน เพื่อกำหนดกรอบและทิศทางในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยใช้การสื่อสารอย่างมีเหตุผลให้เข้าใจปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชนให้ตรงกัน เพื่อโน้มน้าวจิตใจสมาชิกชมรมผู้สูงอายุระดับตำบลทุกตำบลในอำเภอที่รับผิดชอบ ให้มีความเห็นพ้องต้องกันในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเดียวกันกับเครือข่ายในระดับจังหวัด ได้แก่ สภาสมาคมผู้สูงอายุจังหวัดนครปฐม ทำให้ชมรมผู้สูงอายุในอำเภอที่รับผิดชอบ เกิดการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างชมรมผู้สูงอายุระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อการบรรลุเป้าหมาย

เดียวกัน ซึ่งช่วยเปิดมุมมองการทำงานให้กว้างและหลากหลายขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติงาน และช่วยให้เข้าใจทิศทางการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมที่เป็นระบบมากขึ้น เกิดการทำงานเป็นทีม ทำให้การจัดสวัสดิการสังคมในระดับอำเภอบรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสให้กลุ่มเปราะบางได้รับสิทธิและโอกาสเพิ่มขึ้น เช่น การให้การช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุยากไร้ในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่องทุกคน เช่น การซ่อมแซมที่อยู่อาศัย การสร้างบ้าน การซื้อของไปเยี่ยมบ้านผู้ป่วยติดบ้านติดเตียง การมอบถุงยังชีพและสิ่งของเครื่องใช้จำเป็น ผู้ที่ไปไหนไม่ได้ มีผู้สูงอายุวัยต้นในชมรมฯ ไปดูแลเดือนละครั้ง ทำให้มีความพึงพอใจที่ไม่ถูกลืม ส่วนกลุ่ม ติดบ้าน สามารถจิตใจให้เข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุได้เกินครึ่งของสมาชิกทั้งหมดในอำเภอ ทำให้ติดตามง่าย สามารถดำเนินกิจกรรมได้ต่อเนื่อง จึงเป็นพื้นที่ต้นแบบ ที่นำไปขยายผลในอำเภออื่นได้

ปัญหาอุปสรรค ชมรมผู้สูงอายุ ขาดผู้สูงอายุแกนนำที่มีภาวะผู้นำ ทำให้การบริหารจัดการเครือข่ายตามแนวทางการจัดการเชิงระบบ ดำเนินการได้ไม่ครบทุกอำเภอ

2.2 โรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุ เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2559 ที่รัฐบาลสนับสนุนให้เกิดโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วประเทศ ภายใต้การดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ ซึ่งจังหวัดนครปฐม ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุครบทุกอำเภอแล้ว จึงสามารถดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิตหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุครอบคลุมทุกพื้นที่ กิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ จะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจ เชื่อมโยงจากประสบการณ์ผู้สูงอายุ ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้จะต้องเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันตามหลักสูตรการเรียน การสอน ซึ่งครอบคลุมทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การส่งเสริมและป้องกันสุขภาพ การควบคุมโรค เศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้เทคโนโลยี และครอบคลุมทักษะทางจิตใจ-อารมณ์-สังคม ควบคู่กัน เช่น การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ที่เป็นการพัฒนาจากภายในเพื่อให้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทางความคิด ความเชื่อที่มี

ผลต่อพฤติกรรมการกระทำ ในการพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงสิทธิ โอกาส และทางเลือกในการกำหนดชีวิตตนเอง เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งสู่ความเป็นปัจเจกนิยมมากขึ้น ขาดการพึ่งพาอาศัย และการดูแลซึ่งกันและกัน อันส่งผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งทั้งสองทักษะนี้มีความจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว ที่ต้องเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว รวมทั้งการนำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะทักษะทางจิตใจ-อารมณ์-สังคม มีความจำเป็นในการเข้าร่วมกลุ่มกับคนในครอบครัว ชุมชน และสังคม เพื่อลดข้อจำกัดในการอยู่คนเดียว

ปัญหาอุปสรรค คือ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนน้อย ไม่ต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นคนเดิม และเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายไม่รับรู้ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วม

3. กลไกเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ

ข้อค้นพบสำคัญ สะท้อนว่า ภาครัฐมีการบริหารจัดการในลักษณะกระจายอำนาจสู่ชุมชนในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือ โดยให้ทุกภาคส่วนทั้งภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ครอบครัวยุ และชุมชนร่วมกันจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่ของตนเอง เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการตนเองสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง โดยมีแผนพัฒนาจังหวัดเป็นเครื่องมือในการบูรณาการทรัพยากรและงบประมาณ ผ่านการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาตำบล และแผนพัฒนาอำเภอ ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด รวมทั้งกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวทุกกลุ่มโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เป็นเป้าหมายการพัฒนาในแผนปฏิบัติการ เพื่อการติดตามและประเมินผล ส่งผลให้ภาครัฐปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ให้การสนับสนุนการจัดสวัสดิการ เช่น

งบประมาณ องค์ความรู้ ที่เลี้ยว วัสดุอุปกรณ์ฯ และจะเข้ามาจัดหาสวัสดิการเมื่อเครือข่ายทุกภาคส่วนไม่สามารถปฏิบัติช่วยเหลือได้

ปัญหาอุปสรรค ไม่มีแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมที่เป็นแนวทางเดียวกันในกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวโดยเฉพาะ เนื่องจากความเข้าใจผิดที่คิดว่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งแต่ละเครือข่ายมีฐานข้อมูลผู้สูงอายุแยกส่วนกัน ทำให้แยกส่วนกันทำงาน จึงเสนอแนะให้จัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุแบบบูรณาการร่วมกันทุกภาคส่วน เพื่อใช้ในการติดตามชีวิตความเป็นอยู่ในมิติต่างๆ อย่างเป็นระบบ เช่น สุขภาพ เศรษฐกิจ-สังคม ผู้ดูแลรูปแบบการอยู่อาศัย ตลอดจนการให้ความคุ้มครองทางสังคมอย่างเป็นธรรมโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

แนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย ในการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ในจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 4 แนวทาง ได้แก่

1. ให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวต้นแบบ เป็นแกนนำการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมในชุมชน โดยเน้นนำขีดความสามารถมาพัฒนากลุ่มเปราะบางในลักษณะเครือข่ายผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. ให้โรงเรียนผู้สูงอายุ มุ่งเน้นพัฒนาขีดความสามารถจากภายใน เพื่อพัฒนากระบวนการทางความคิดแบบเติบโต โดยรณรงค์ประชาสัมพันธ์ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และทักษะจิตใจ-อารมณ์-สังคม ควบคู่กันมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3. ให้ชมรมผู้สูงอายุบริหารจัดการเครือข่ายตามแนวทางการจัดการเชิงระบบให้ครบทุกอำเภอ เพื่อให้เกิดการทำงานเป็นทีมและมีทิศทางเดียวกัน

4. ให้เครือข่ายภาครัฐ กระจายอำนาจให้เครือข่ายในพื้นที่ร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด โดยเพิ่มตัวชี้วัดการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงฯ เป็นเป้าหมายหลักการพัฒนา ผ่านการจัดทำแผนพัฒนาแต่ละ

ระดับที่มีทิศทางเดียวกัน รวมทั้งปรับบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคม

สรุปและอภิปรายผล

กลไกการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ในจังหวัดนครปฐม มี 3 กลไกเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้ 1. กลไกผู้สูงอายุอยู่คนเดียว 2) กลไกเครือข่ายผู้สูงอายุ 3) กลไกเครือข่ายภาครัฐ ซึ่งขออภิปราย ดังนี้

1. กลไกผู้สูงอายุอยู่คนเดียว

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้ พบว่า ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวจำนวน 8 คน เข้าถึงสิทธิและเสรีภาพในการพัฒนาขีดความสามารถตนเองเป็นผู้มีกรอบแนวคิดแบบเติบโต ควบคู่กับการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้ง มิติสุขภาพ การมีส่วนร่วม และหลักประกันความมั่นคง รวมทั้งเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้กับสังคม ซึ่งเป็นการมุ่งสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงเป็นผู้สูงอายุต้นแบบทั้งด้านผู้สูงอายุอยู่คนเดียวที่มีพลัง ด้านแกนนำชมรมผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ รวมทั้งด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ที่มีความพร้อมดำเนินการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน สะท้อนถึงการเป็นผู้กระทำการที่สามารถปรับตัวได้ตามยุคสมัย โดยไม่ยึดติดกับกรอบความคิดแบบเดิมๆ ที่เคยสั่งสมมาจากประสบการณ์ชีวิต การอบรมสั่งสอนของครอบครัว สังคม วัฒนธรรมในยุคสมัยที่ผ่านมา ขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างมีลักษณะยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภัทรพรรณ ทาดี (2560, น. 113-123) ที่ค้นพบว่า ผู้สูงอายุอยู่คนเดียวที่มีพลัง เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจกรรมที่เครือข่ายผู้สูงอายุร่วมกันจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้สูงอายุโดยตรง เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ และชมรมผู้สูงอายุ เพื่อคงความมีคุณค่า ทำให้ได้รับความรู้และทักษะชีวิตที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทำให้ได้รับความรู้และทักษะทางด้านอารมณ์-สังคม ควบคู่กัน

สามารถไตร่ตรอง สะท้อนคิดอย่างมีเหตุผล ที่เป็นการพัฒนาจากภายในเพื่อปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดแบบเดิบบโต จึงเป็นผู้กระทำการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดำรงชีวิต ให้สนองตอบต่อสภาพสังคมในยุคปัจจุบัน และสอดคล้องกับการศึกษาของ จุฑารัตน์ แสงทอง (2560, น. 12) ค้นพบว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่มีกรอบความคิดแบบเดิบบโต ไม่มีมุมมองที่คับแคบ เรียนรู้และจดจำเฉพาะเรื่องราวของช่วงอายุที่ตนเกิดและคุ้นชินเพียงเท่านั้น ซึ่งการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่งจะเป็นเส้นทางในการเปิดโอกาสสู่ความรู้และทักษะใหม่ๆในการพัฒนาตนเองให้เกิดความก้าวหน้า ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีใครแก่เกินเรียน”จึงเป็นผู้ที่มีทั้งคุณค่าและเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งต่อตนเอง ชุมชน และสังคม จึงเสนอแนะให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวต้นแบบ เป็นกลไกขับเคลื่อนสวัสดิการสังคม ที่เน้นนำขีดความสามารถมาพัฒนากลุ่มเปราะบางในชุมชนในลักษณะเครือข่ายผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. กลไกเครือข่ายผู้สูงอายุ

2.1 ชมรมผู้สูงอายุ

มีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายที่กระจายอยู่ในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีอิสระซึ่งกันและกัน ขณะที่ศักยภาพในการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคม มีความแตกต่างกันในเรื่องทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และการบริหารจัดการ ซึ่งเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กันในเชิงความร่วมมือ ข้อค้นพบจากการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุแกนนำ มีภาวะผู้นำ เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการบริหารจัดการเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุในอำเภอที่รับผิดชอบให้เป็นระบบและมีทิศทางเดียวกัน เพื่อกำหนดกรอบและทิศทางในการทำงานร่วมกัน โดยใช้การสื่อสารอย่างมีเหตุผลให้เข้าใจปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชนตรงกัน มาเจรจาต่อรองกับชมรมผู้สูงอายุระดับตำบลทุกตำบลในอำเภอที่รับผิดชอบ เพื่อให้มีความเห็นพ้องต้องกันในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเดียวกันกับเครือข่ายในระดับจังหวัด ทำให้เชื่อมโยงการทำงานระหว่างชมรมผู้สูงอายุระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อการบรรลุเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งช่วยเปิดมุมมองการทำงานให้กว้างและหลากหลายขึ้น เกิดการ

ทำงานเป็นทีม และช่วยให้เข้าใจทิศทางการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมที่เป็นระบบมากขึ้น สะท้อนการสร้างความร่วมมือ การสร้างทีมงาน และสร้างระบบการทำงานในคราวเดียวกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปาจริย์ ผลประเสริฐ และ วรางคณา จันทรงค์ (2561, น. 32) ที่ระบุว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญมากที่จะนำพาชมรมผู้สูงอายุให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นันธิดา จันทรศิริ (2558, น. 151-152) ค้นพบว่า การบริหารจัดการเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย แกนนำเครือข่ายมีภาวะผู้นำ สามารถเจรจาต่อรองในการสร้างฉันทามติร่วมกันเพื่อสร้างทีมงาน สามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมพลังในการดำเนินงานที่เป็นการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนในเชิงระบบ ทำให้การจัดสวัสดิการสังคมในระดับอำเภอบรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสให้กลุ่มเปราะบางได้รับสิทธิและโอกาสเพิ่มขึ้น จึงเป็นพื้นที่ต้นแบบ ที่นำไปขยายผลได้

ปัญหาอุปสรรค ชมรมผู้สูงอายุ ขาดผู้สูงอายุแกนนำที่มีภาวะผู้นำ ทำให้การบริหารจัดการเครือข่ายตามแนวทางการจัดการเชิงระบบ ดำเนินการได้ไม่ครบทุกอำเภอ

2.2 โรงเรียนผู้สูงอายุ

เป็นการจัดสวัสดิการสังคมด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพและการเรียนรู้ผู้สูงอายุในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตทุกมิติ โดยจังหวัดนครปฐม ดำเนินการขยายผลการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุครบทุกอำเภอแล้ว ข้อค้นพบจากการศึกษา พบว่า มีผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว จำนวน 8 คน เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นผู้ได้รับการพัฒนาขีดความสามารถด้านความรู้และทักษะเฉพาะที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และทักษะทางด้านจิตใจ-อารมณ์-สังคม ควบคู่กัน โดยเฉพาะการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ส่งผลให้ได้รับการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นการเรียนรู้จากภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนากรอบแนวคิดแบบเติบโต เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกับโรคได้โดยไม่บั่นทอนจิตใจ และการอยู่คนเดียวเทียมได้อย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฐา

ปกรณ อ่วมสถิตย์ (2564, น. 38-39) ระบุว่ากระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทั้งสองทักษะดังกล่าว คือบุคคลจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมมาปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตประจำวัน ใช้ระยะเวลาแตกต่างกันในแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดจากประสบการณ์จริง โดยเฉพาะกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ทำให้ตระหนักรู้ตัวเอง เชื่อมโยงเหตุและผลของความสุขและความทุกข์ในชีวิต หลุดพ้นจากความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เข้าใจความรู้สึกของผู้ตกทุกข์ได้ยาก มีความรัก ความเมตตา เสียสละ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากภายใน นำไปสู่การพัฒนาทักษะทางจิตใจ-อารมณ์-สังคม ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับกรอบแนวคิด และพฤติกรรมการดำเนินชีวิตในมิติสุขภาพ การมีส่วนร่วม และหลักประกันความมั่นคง ให้ตนเองอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข

ปัญหาอุปสรรค คือ จำนวน 5 คน เข้าร่วมกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง และเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเท่านั้น ขณะที่ผู้สูงอายุคนอื่นๆ ในชุมชนไม่เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ไม่สามารถรับรู้ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่เครือข่ายผู้สูงอายุในพื้นที่ร่วมกันจัดให้ จึงเสนอแนะให้โรงเรียนผู้สูงอายุ ควรเร่งรณรงค์และประชาสัมพันธ์ โดยผู้สูงอายุต้นแบบเป็นไอดอล เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

3. กลไกเครือข่ายภาครัฐ

ข้อค้นพบสำคัญ สะท้อนว่า เครือข่ายภาครัฐให้ความสำคัญกับการปรับสมดุลระบบบริหารจัดการจากภาครัฐรวมศูนย์สู่ภาครัฐแบบกระจายอำนาจสู่ชุมชน ในรูปแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ โดยให้ทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ครอบครัวยุ และชุมชนร่วมกันจัดสวัสดิการสังคมที่มุ่งเน้นนำขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของตนเอง เป็นการทำให้ภาครัฐมีขนาดเล็กลง โดยปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ ทรัพยากรบุคคลในการเป็นพี่เลี้ยง โค้ดเชิง เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงาน ทำให้การบริหารจัดการ มีความยืดหยุ่นและคล่องตัว สอดคล้องกับการศึกษาของ

พิรพงษ์ แสงแก้ว, ศุภวิทย์ มีศิริพันธ์, กาญจนาพร วงอาจ และ โชติ บดีรัฐ (2564, น. 387) ที่ระบุว่า การทำให้ภาครัฐมีขนาดเล็กลง โดยการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาาร่วมกัน ช่วยลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ปรับปรุงบทบาทหน้าที่ของภาครัฐ เป็นผู้ให้การสนับสนุนและผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงาน ประชาชนได้รับความสะดวก ภาครัฐมีความยืดหยุ่นและคล่องตัว ส่งผลต่อการกิจบรรลุตามเป้าหมาย

แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายในการพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวสู่การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active ageing) ในจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย 4 แนวทาง ซึ่งขออภิปรายดังนี้

1. กลไกผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว เสนอให้มีการศึกษาเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต โดยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมที่เครือข่ายผู้สูงอายุร่วมกันจัดขึ้นสำหรับผู้สูงอายุโดยตรง เพื่อพัฒนาให้มีความรอบแนวคิดแบบเติบโต และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการสังคม สามารถเป็นผู้กระทำการที่มีสิทธิ มีเสรีภาพ และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนจากโครงสร้างสังคมได้อย่างรู้เท่าทัน อันสะท้อนให้เห็นถึงควมมีคุณค่าต่อตัวเอง ชุมชน และสังคม สอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนครปฐม ประเด็นการพัฒนาที่ 3 ระบุให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพิ่มโอกาสและเสรีภาพในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับ (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2565) และสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วยและดูแลตนเองในเบื้องต้น การส่งเสริมการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ มีคุณค่าและศักดิ์ศรี เป็นหลักชัยของสังคม (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553, น. 32) และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ในประเด็นการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต โดยเฉพาะวัยผู้สูงอายุ ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า มีสุขภาวะที่ดี มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคม มีนิสัยรัก

การเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดช่วงชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, น. 31-32)

2. กลไกโรงเรียนผู้สูงอายุ เสนอให้จัดทำหลักสูตรครอบคลุมการพัฒนาทั้งภายนอกและภายในควบคู่กัน ได้แก่ ทักษะที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และทักษะจิตใจ-อารมณ์-สังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาขีดความสามารถจากภายใน เพื่อพัฒนาระบบการทางความคิดแบบเติบโต ที่เป็นการสร้างเสริมพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุสามารถจัดการตนเองได้ทุกมิติ เป็นผู้กระทำการที่พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุให้ได้รับการศึกษาเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิตทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อความเข้าใจชีวิตและพัฒนาการในแต่ละวัย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553, น. 31) และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ พัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, น. 33)

3. กลไกชมรมผู้สูงอายุ เสนอให้ มีการบริหารจัดการเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ ตามแนวทางการจัดการเชิงระบบให้ครบทุกอำเภอ เพื่อเพิ่มโอกาสให้กลุ่มเปราะบางเข้าถึงสิทธิด้านสวัสดิการสังคมในแต่ละมิติโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง สอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนครปฐม ประเด็นการพัฒนาที่ 3 วัตถุประสงค์ที่ 3 ที่ระบุให้ลดช่องว่าง และเพิ่มโอกาสให้ผู้สูงอายุในชุมชน เข้าถึงสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับ โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2565) และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการสร้างสุขภาวะที่ดีในทุกพื้นที่ โดยให้ชุมชนเป็นพื้นที่สำคัญในการจัดการสุขภาวะของผู้สูงอายุแต่ละพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, น. 35)

4. กลไกเครือข่ายภาครัฐ เสนอให้ กระจายอำนาจให้เครือข่ายในพื้นที่ ร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด และจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อนำ ยุทธศาสตร์มาปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ โดยเพิ่มตัวชี้วัดการพัฒนาขีดความสามารถ ผู้สูงอายุหญิงฯ เป็นเป้าหมายการพัฒนาและการติดตามประเมินผล ผ่าน การจัดทำแผนพัฒนาแต่ละระดับ รวมทั้งปรับบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนการ จัดสวัสดิการสังคม สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2564) ที่ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชน และ องค์กรสาธารณประโยชน์ มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุโดย กระบวนการประชาคม (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553, น. 33) และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 6 เป้าหมายที่ 2 ที่ระบุให้ภาครัฐมีขนาดเล็กลง พร้อมปรับตัวให้เท่าทันต่อการ เปลี่ยนแปลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562, น. 55-56)

โดยสรุป การจัดสวัสดิการสังคมเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาขีดความสามารถ ทำให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียว พึ่งพาตัวเองได้อย่างยั่งยืน ลดการพึ่งพาภาครัฐ อันสะท้อนความมีคุณค่าที่จะทำให้ผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวได้รับการปฏิบัติจาก คนในสังคมรูปแบบใหม่ซึ่งเปลี่ยนจากด้านลบมาอยู่ที่ด้านบวกมากขึ้น ซึ่งเป็น ความท้าทายของนโยบายสังคมในการผลิตซ้ำการพัฒนาทางเลือกในมิติใหม่ๆ นอกเหนือจากการรื้อรับการสงเคราะห์ สำหรับสร้างความมีคุณค่าและ ความเสมอภาคให้กับผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวให้เป็นที่แพร่หลายในวงกว้าง มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ให้เครือข่ายทุกภาคส่วนในแต่ละพื้นที่ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการที่ เน้นนำขีดความสามารถผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวมาใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างบุคคล ดันแบบ และพื้นที่ต้นแบบสำหรับการขยายผล โดยบรรจุเป็นตัวชี้วัดการพัฒนา ในแผนพัฒนาจังหวัดและแผนปฏิบัติการของเครือข่าย เพื่อติดตามประเมินผล

และเป็นแนวทางให้กับเครือข่ายในพื้นที่จัดกิจกรรมขับเคลื่อนที่เป็นแนวทางเดียวกัน

2. ให้ผู้สูงอายุต้นแบบในแต่ละมิติ จัดตั้งเครือข่ายผู้สูงอายุหญิงอยู่คนเดียวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้บริการด้านความรู้ทักษะในการดำรงชีวิต และทักษะอารมณ์-สังคมควบคู่กัน ในลักษณะการเยี่ยมบ้านกลุ่มประจําบางรายครัวเรือน โดยหมุนเวียนแต่ละมิติจนครบอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ เพื่อสร้างเสริมพลังอำนาจ และสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองทั้งภายนอกและภายใน โดยเพิ่มกิจกรรมลงในแผนปฏิบัติการของเครือข่าย

3. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเจ้าภาพหลักในการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุแบบบูรณาการร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทุกกลุ่มโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). *พรบ. ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546* (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553) (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: กรมกิจการผู้สูงอายุ, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). *คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: กรมกิจการผู้สูงอายุ, กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กันนิษฐา มาเต็ม, ปิยนุช ภิญโญ, ภาสินี ไทอินทร์ และ พัฒนี ศรีโอษฐ์. (2563). ประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังและความแตกต่างระหว่างหญิงชาย: การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*, 8(2), 138-147.

- จุฑารัตน์ แสงทอง. (2560). สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์) ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ. *วารสารกึ่งวิชาการรูสมิแล*, 38(1), 6-28.
- ฐาปกรณ์ อ่วมสลิศย์. (2564). การพัฒนาทักษะซอฟต์แวร์สกริลด้วยการดำเนินงานโครงการจิตอาสาตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา. *วารสารศิลปศาสตร์ราชวมงคลสุวรรณภูมิ*, 3(1), 37-50.
- ณัฐจรี สุวรรณภัก. (2558). สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน: “รอยต่อ-รอยตัด” แนวทัศน์ทางสังคมวิทยาในงานศึกษาสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 34(2), 71-99.
- นันธิดา จันทรศิริ. (2558). การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*, 15(1), 145-153.
- ปาจริย์ ผลประเสริฐ และ วรารศนา จันทรคง. (2561). บริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ. *วารสารชุมชนวิจัย*, 12(2), 26-36 .
- พงษ์เทพ สันติกุล. (2564). ทฤษฎีสวัสดิการของ Paul Spicker. *วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก*, 39(3), 193-215.
- พีรพงษ์ แสงแก้ว, ศุภวิชญ์ มีศิริพันธุ์, กาญจนพร วงอาจ และ โชติ บดีรัฐ. (2564). 7 กลไกการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่. *Journal of Roi Kaensam Academi*, 7(3), 386-397.
- ภัทรพร ธนาคุณ และ บัวทอง สว่างโสภาคกุล. (2564). ความหวัง ความยืดหยุ่น ทักษะทางสังคม และความจำเป็นของการเป็นผู้สูงอายุของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุแห่งหนึ่ง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิจัย มข. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ฉบับบัณฑิตศึกษา)*, 9(1), 70-80.
- ภัทรพรธณ ทำดี. (2560). ตัวตน สังคม วัฒนธรรม เจาะไขสู่การสูงวัยอย่างมีศักยภาพของผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 47(2), 109-131.

- สุพิน ใจแก้ว. (2563). การพัฒนาชุดฝึกอบรมเสริมสร้างกรอบความคิดแบบ
เติบโตนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.
วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(11), 348-360.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงาน
ความก้าวหน้าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยพ.ศ. 2559-
2563. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562).
ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). กรุงเทพฯ: สำนักงาน
เลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ดัชนี
ความก้าวหน้าของคนประจำปี พ.ศ. 2562. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภา
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดนครปฐม. (2565). สังคมสูงวัยในจังหวัดนครปฐม. สืบค้นจาก
<https://www.nsonakhonpathom.com/statgis/main/download/upload/fileupload-20180910115917.pdf>
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม. (2565). จำนวนประชากรแยกกลุ่มอายุ
และเพศจังหวัดนครปฐม. สืบค้นจาก <http://nptho.moph.go.th/weboffice/frontend/web/index.php>
- สำนักงานจังหวัดนครปฐม (ม.ป.ป.) แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม (พ.ศ. 2561-
2565) ฉบับทบทวน. สืบค้นจาก http://www.nakhonpathom.go.th/files/com_news_develop_plan/2019-05_fe54f0d4c7dbacd.pdf
- สำนักงานจังหวัดนครปฐม (2565). ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด. นครปฐม:
ศูนย์ราชการจังหวัด สำนักงานจังหวัดนครปฐม. สืบค้นจาก
<http://www.nakhonpathom.go.th/content/strategy>

- Adana, F., Durmaz, S., Qzvurmaz, S., Akpınar, C. V., & Yesilfidan, D. (2022). Descriptors of living alone for Elders: based on Turkey national data. *BMC Geriatrics*, 22(1), 37.
- Goswami, S., & Deshmukh, P. R. (2018). How "Elderly Staying Alone" Cope Up with their Age and Deteriorating Health: A Qualitative Exploration from Rural Wardha, Central India. *Indian journal of palliative care*, 24(4), 465–471.
- Giddens, Anthony. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Sen, A. (2000). *Development as freedom*. New Delhi: Oxford University Press.
- Sen, A. (2003). *Development as Capability Expansion*. In S. Fukuda-Parr & et al. (Eds.), *Reading in Human Development*. New Delhi and New York: Oxford University Press.
- World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf